

Eripainos

KYLLIKKI TIENSUU

IMMANUEL-
JOULUDRAAMA
– KAKSIKYMMENTÄ VUOTTA
TALVITEATTERIA NURMEKSESSÄ

Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry

Nurmes 2010

KYLLIKKI TIENSUU

IMMANUEL- JOULUDRAAMA

– KAKSIKYMMENTÄ VUOTTA
TALVITEATTERIA NURMEKSESSÄ

Eripainos teoksesta
TERVE SIELU TERVEESSÄ RUUMIISSA

Juhlakirja professori Paavo Kettusen täyttäessä 60 vuotta 27.11.2009

Toimittanut Hannu Mustakallio

Karjalan teologisen seuran julkaisuja 1. Joensuu 2009

Ulkoasu: Leea Wasenius

Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2010

KUTSUMME

maakunnan asukkaat ja jouluvieraat
Nurmeksen kirkkopuistoon
keskiviikkona 23.12.2009 klo 18.00
seuraamaan katunäytelmää

IMMANUEL

- JUMALA MEIDÄN KANSSAMME -

Esitys on katsojille maksuton.

Nurmeksen Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys

www.immanuel.fi

SAATTEEKSI

Nurmeksen kirkonmäellä Pielisen pohjoispäässä Pohjois-Karjalassa on vuodesta 1989 alkaen jokaisena jouluaaton aattona esitetty *Immanuel – Jumala meidän kanssamme -jouludraama*. Se kertoo ensimmäisen joulun tapahtumista. Joulukuun 2008 esitys oli siten Immanuelin historiassa kahdeskymmenes.

Toimittaja Eeva Vainio ideoi kotikaupungilleen lahjaksi tapahtuman, joka on osoittautunut elinvoimaiseksi. Sen vuoksi Immanuel-jouludraaman monipolvisien vaiheiden selvittäminen ja kuvaaminen alkoi tuntua tärkeältä.

Sysäyksen antoi Joensuun (nykyisen Itä-Suomen) yliopiston kirkkohistorian professorin Hannu Mustakallion lähettämä kirje. Siinä kerrottiin, että työtoverit olivat päättäneet julkaista marraskuun lopulla 2009 juhlakirjan käytännöllisen teologian professorin Paavo Kettusen 60-vuotisjuhlan kunniaksi. Kirjassa voisi julkaista artikkelin jubilaariin liittyvästä aiheesta. Immanuelin historia näytti sopivan tähän kontekstiin erinomaisesti: siinähän yhdistyisivät käytännöllinen teologia ja Pohjois-Karjala.

Onneksi sekä Eeva Vainio että kotiseutuneuvos Matti Hiltunen olivat koonneet Immanuelin materiaalista leikekansioita jouludraaman alusta lähtien. Myös pöytäkirjat ja tiliasiakirjat olivat käytettävissä. Niin syntyi artikkelini *Immanuel-jouludraama – kaksikymmentä vuotta talviteatteria Nurmeksessa*. Teksti paisui laajemmaksi kuin tilaajan ohjeet sallivat, vaikka yli 120 liuskan tiheätekstiset muistiinpanoliuskat saatiinkin supistetuksi 21 painosivuksi. Kaikkea ei luonnollisesti voinut ottaa mukaan. Oli karsittava. Alkuperäiset muistiinpanoliuskat yhdessä leikekansioiden kanssa on nyt talletettu Nurmeksen kotiseutuarkistoon.

Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry kiittää Karjalan teologista seuraa siitä, että yhdistys sai tilaisuuden lunastaa käyttöönsä artikkelin eripainoksia.

Helsingissä 14. huhtikuuta 2010

Kyllikki Tiensuu

IMMANUEL- JOULUDRAAMA – KAKSIKYMMENTÄ VUOTTA TALVITEATTERIA NURMEKSESSA

Kyllikki Tiensuu

Nurmeksen kirkonmäellä Pielisen pohjoispäässä Pohjois-Karjalassa on jo kaksikymmentä kertaa, vuodesta 1989 alkaen ja säässä kuin säässä, esitetty ensimmäisen joulun tapahtumista kertova *Immanuel – Jumala meidän kanssamme* -jouludraama. Kaupungin valot sammuvat jouluaaton aaton iltana kuudelta, kirkonkellot kajahtavat, ja matka Nasaretista Betlehemiin alkaa. Talvisen katuteatterin esityksiä on vuosittain vain yksi, mutta katsojamäärä on aina ollut huikea: joka vuosi 1 500–3 500 henkeä. Pääsymaksua ei peritä, sillä näyttelijät ja monikymmenpäinen muu talkooväki antavat työpanoksensa lahjaksi jouluun valmistautuvalle yleisölle.

Juuret, synty ja tekijät

Nurmekselainen jouludraama ei ole irrallinen ilmiö Suomessa. Se liittyy 1960-luvulla virinneeseen kirkkonäytelmäharrastukseen, jonka varsinainen läpimurto seurakunnissa ajoittui 1980-luvulle. Tätä monopolivista voittokulkua on väitöskirjaan selvittänyt teologian tohtori, teatteriohjaaja *Lilja Kinnunen-Riipinen*.¹

Virikkeet uudenlaiseen toimintamuotoon saatiin Ruotsista. Luther-opisto levitti ideoita ja järjesti kirkkonäytelmäkoulutusta. Marjatta Haapasesta tuli alan pioneeri, joka joutui kohtaamaan myös ennakkoluuloja ja vastustusta. Hän oli kuitenkin asiastaan varma: ”Mitä tahansa kirkon hanaa vääntää, sieltä valuu puhetta ja aina vain puhetta.”² Marjatta Haapasen ensimmäinen kirkkonäytelmä *Joulumysteeri* esitettiin jouluaaton aattona 1962 Leppävaaran kirkossa.³

Uskonnolliselle draamalle loi maaperää Sakari Puurusen ohjaama Joonas Kokosen ooppera *Viimeiset kiusaukset*. Kantaesitys oli vuonna 1975 Kansallisoopperassa, jonka ohjelmistoon ooppera kuului yhdeksän vuotta. Savonlinnan oopperajuhlilla sitä esitettiin 1977–1980. Kriitikkojen mielestä evankeliumi meni perille paremmin oopperassa kuin kirkossa tarjotussa standardimuodossa: kosketus sattui paljaaseen ihoon, kun ”vastaanottajan kontrolloivat elementit eivät olleet valveilla”. Yleisö tuli vedetyksi mukaan: ”Kaikki koetaan katsomossa, joka ei enää olekaan katsomo, koska kaikki tapahtuu minun sielussani tässä ja nyt.”⁴

1 Kinnunen-Riipinen 2000a; Kinnunen-Riipinen 2000b.

2 Kinnunen-Riipinen 2000b, 43.

3 Kinnunen-Riipinen 2000b, 33–40, 58–88.

4 Kinnunen-Riipinen 2000b, 60–62.

Suomalaisen kirkkonäytelmän varhaisin muoto oli liturginen kirkkonäytelmä. Sen rinnalle syntyi Raamattuun pohjautuneita näytelmätekstejä, joita seurakuntiin perustetut kirkkonäytelmäryhmät esittivät. Pääsiäisaikaan liittyneet *Ylös Jerusalemiin* -tapahtumat levisivät 1980-luvulla laajalle. Valettiin ryhminä kohti Jerusalemiä. Toteuttajina talkoilivat seurakuntien työntekijät yhdessä maallikkojen kanssa.⁵

Kirkkdraaman suomalaisiin pioneereihin kuuluva Tytti Jäppinen, sittemmin Issakainen, kirjoitti ja sävelsi vuonna 1970 passiodraaman *Tien sinne te tiedätte*. Helsingin Evankelisluterilainen Opiskelijälähetys tuotti sen Tempeliaukion kirkossa ensiesityksestä 1971 alkaen kahden vuosikymmenen ajan. Esityksiä oli muuallakin, ja niissä myytiin käsiohjelmia ja kerättiin kolehti tuotantokulujen peittämiseksi. Tapahtuma oli taustayhteisölle olennainen osa sen julistustyötä ja myös merkittävä tulonlähde.⁶

Tytti Jäppinen luopui kirkkotilan symboliikasta mutta piti tärkeänä teoksen alkuperäisen sisällön ja muodon säilyttämistä. Kun Kari Hakala ryhtyi 1987 ohjaamaan draamaa, hän sai tekijän luvalla tehdä muutoksia. Alkuperäisen version esittäjiä muutokset hämmensivät: ”Se oli tasokas, mutta se ei enää ollut passiodraama. – Passiodraama oli meille kuin reliikki, pyhäinjännös, josta oli tullut pyhä ja muuttumaton. Sen piti pysyä aina samanlaisena.”⁷ Esityksiperinne katkesi vuonna 1990. Tuottajataho arveli, että opiskelijat kokivat näytelmän tyyliään vanhahtavaksi ja menettivät siksi motivaationsa. Vaihtoehtoina olisivat olleet joko ammattilais- tai harrastajatyö. Ammattilaistyöhön ei löytynyt taloudellisia edellytyksiä, ja harrastajavoimin ohjattu työ ei opiskelijoita enää tyydyttänyt.⁸

Nurmeksen evankelinen opisto tuli kirkkdraamaharrastuksen kanssa tekemiin vuonna 1981, kun opiston iisalmelaisyyntyinen kieltenopettaja kertoi Lilja Kinnunen-Riipinen -nimisestä Iisalmen kaupunginteatterin ohjaaja-johtajasta. Maaliskuussa tämä dramaattinen nainen tuli Nurmekseen pitämään kurssin, josta paikallislehti kertoi otsikolla ”Railakka kirkkonäytelmäkurssi opistolla”.⁹ Lilja Kinnunen-Riipinen – Oberammergaun kävijä ja suomalaisen kirkkdraaman pioneereja hänkin – kirjoitti ja ohjasi 1981 kärsimysnäytelmän *Noussut Hän on*. Siitä syntyi 1980-luvun lopulla Rovaniemellä suorastaan kirkkonäytelmäsota, jonka jälkivaikutukset heijastuivat jopa seuraavaan kirkkoherranvaaliin.¹⁰

Lilja Kinnunen-Riipisen pysyväksi työksi¹¹ Rovaniemelle jäi hänen vuonna 1986 ensimmäisen kerran ohjaamansa *Lumikirkko*, hiljainen vaellus arktiseen Betlehemiin. Tarkoituksena on valolyhtyjä kantaen ”irrottautua arjesta vaeltaen hiljaa koskemattomassa luonnossa, umpihangessa kohti ajatusten Betlehemiä, joulua, jossa Kristus voi ja saa syntyä ihmisyydämeen”. Vapahtajan syntymä kuvataan metsässä valodramaturgian, äänimaailman ja tanssin keinoin. Muutoin sanoitta toteutettu esitys päättyy monella kielellä luettuun jouluevankeliumiin. Lilja Kinnunen-Riipinen, joka 1990–1991 ohjasi Enontekiöllä *Arktisen jäädraaman*, on erityinen talviteatterin asiantuntija.¹²

Seurakunnissa oli näin ollen 1980-luvun lopulle tullessaan alkanut vähitellen muodostua kirkkonäytelmätraditio, jota olivat luoneet ja kehittäneet useat henki-

5 Kinnunen-Riipinen 2000b, 65–83, 88.

6 Kinnunen-Riipinen 2000b, 89–112.

7 Kinnunen-Riipinen 2000b, 105.

8 Kinnunen-Riipinen 2000b, 94, 97–98, 105–109.

9 Y-K 28.3.1981; Kinnunen-Riipinen 2000b, 114–115.

10 Kinnunen-Riipinen 2000b, 115–129.

11 Esitetään Rovaniemellä myös 22.12.2009. *Lumikirkko* s.a.

12 Kinnunen-Riipinen 2000b, 129–132.

löt. Suomalaisen kirkkodraaman kokonaistilannetta oli tarkasteltu kahdessa kirkkodraamakatselmuksessa, 1986 Espoonlahdessa ja 1989 Lahdessa.¹³

Tarvittiin kuitenkin henkilö, jonka uskon kokemuksesta, taiteellisesta luovuudesta, vahvasta motivaatiosta ja tahdosta Immanuel lähti Nurmeksessa liikkeelle. Paikallislehti *Ylä-Karjalan* kunnallispolitiikkaan erikoistunut toimittaja Eeva Vainio on Immanuelin äiti.

Eeva Vainio on kertonut, että Immanuelin syntysanat lausuttiin vuoden 1989 alussa Nurmeksessä evankelisella opistolla. Hänen ajatuksensa joulun oikeaan sisältöön keskittyvästä näytelmästä kumpusi lapsuusajan jouluihin liittyneistä pettymyksistä, aikuisenakin vieraaksi jääneestä juhlasta ja myös haastattelusta, jonka hän oli tehnyt Nurmeksessä silloisesta kappalaisesta Raimo Kempvaisesta: ”Sain ensimmäisen kerran korvat kuulla, että ratkaisevinta joulussa oli Jumalan tuleminen ihmiseksi. – – Jos ihmiset todella ymmärtäisivät, että Jumala tuli jouluna ihmiseksi, heidän joulunsa muuttuisi. – – Ensimmäisen joulun jälkeen mikään ei ollut entisellään. Tästä löydöstä halusin kertoa muille.” Yhden sysäyksen antoi Kalevi Lehtinen kehottaessaan ottamaan kaikki luovat kyvyt käyttöön evankeliumin eteenpäin viemiseksi. Keskustelut Lilja Kinnunen-Riipisen kanssa taas kannustivat luomaan omista lähtökohdista jotakin aivan omaa.¹⁴

Monen muuton ja ulkomailla vietettyjen vuosien jälkeen Eeva Vainio oli asettunut Nurmekseen ja kokenut vihdoin tullessa kotiin. Hän halusi juurtua ja tehdä jotakin kotikaupunkinsa hyväksi. Jouludraamasta voisi muodostua merkityksellinen myös Nurmekselle ja sen imagolle. Oberammergaun tapaan koko kaupunki olisi saatava tavalla tai toisella mukaan hankkeeseen.¹⁵

Eeva ja hänen miehensä Juhani Vainio olivat olleet mukana opistolla kokoon-tuneessa opintopiirissä, joka antoi maallikkopalautetta uudesta raamatun-suomen-noksesta. Raamatunkäännöskomitean puheenjohtaja piispa Aimo T. Nikolainen oli jopa kerran mukana tämän piirin kokoontumisessa. Nikolaisen kommentaareista Eeva Vainio sai lisäsyvyyttä joulun pohdintaan: ”Koskaan ennen Jumala ei ollut niin ratkaisevalla tavalla puuttunut ihmiskunnan historiaan kuin ensimmäisenä jouluna. Silloin oli siis tapahtunut ratkaiseva ja peruuttamaton käänne ihmisenä olemista ajatellen – tämänkin päivän ihmistä ajatellen.”¹⁶

Miten tämän viestin saisi perille kulutushysterian keskellä hössöttävälle nykyyhmiselle? Miten pysäyttää hänet miettimään, mikä joulussa on todella tärkeintä? Hänet olisi saatava seuraamaan ensimmäisen joulun tapahtumia, ei sadunhoh-toisena kiiltokuvana vaan olemalla osa näytelmää omana itsenään. Rakennettaisiin autenttinen tilanne, ikään kuin joulu tapahtuisi ensimmäistä kertaa ja katsoja olisi sitä todistamassa, yhtenä sen ajan ihmisistä, ja saisi siten mahdollisuuden syvä-lisempään kokemukseen joulun mysteeristä, myös siitä, että Jumala on elävänä voimana jatkuvasti läsnä ihmisten arkipäivässä. ”Joulu ei ole kuvia vaan elämää.”¹⁷

Ajatus eteni Eeva Vainion päässä: Nurmeksessä Maariankatu luontaisena amfi-teatterina sopisi hyvin katunäytelmän paikaksi; yleisö pääsisi mukaan vaeltamaan; teatteritieteitä opiskellut Juha Iso-Aho olisi vielä paikkakunnalla, samoin hänen monitaiteellinen vaimonsa Tiina. ”Nurmeksessä evankelisen opiston rehtori Kyllikki Tiensuu, jonka kanssa puhuin ideasta, sanoi: No, tehdään se näytelmä. Ideoim-

13 *Kinnunen-Riipinen* mainitsee Katri Taanilan, Riitta Vainion, Reijo Kontion, Antti Kujanpään, Kari Hakalan ja lukuisia muita. *Kinnunen-Riipinen* 2000b, 84–85.

14 *Kotimaa* 11.8.1989, 20.12.1991; *Immanuel* s.a.; *Kinnunen-Riipinen* 2000b, 166.

15 *Karjalainen* 24.12.1993; *Kainuun Sanomat* 22.12.1994; *Y-K* 19.12.1998, 23.12.2006; *Karjalainen* 19.12.1998.

16 *Immanuel* s.a.

17 *Karjalainen* 11.11.1989; *Y-K* 23.12.1989; *Immanuel* s.a.

me opistolle draamakurssin ja Juha Iso-Ahon sen vetäjäksi, ja kurssilaiset valmistamaan ensimmäiseen joulun johdattavan näytelmän esitettäväksi Nurmeksessä kaduilla ja kirkkopuistossa.”¹⁸

”Mieheni valoi uskoa siihen, että se minkä aikoo tehdä, on parasta tehdä heti. Silloin, kun on henki päällä. Siis Immanuel heti jouluksi 1989, eikä vasta vuotta myöhemmin!”¹⁹

Eeva Vainio ryhtyi laatimaan käsikirjoitusta talvella 1989: ”Hetimit alkuun kokosin siis työryhmän käsikirjoitusta varten. Siihen kuuluivat Juha Iso-Aho, Raimo Kempainen, Kyllikki Tiensuu ja minä. Esittelin ryhmälle versioita näytelmäksi, niitä käsiteltiin ja ideoitiin yhdessä.” Eeva Vainio käytti evankeliumien joulukertomuksista raamatunkäännöskomitean suomen-nosehdotusta ja eteni tarkkaan niiden mukaisesti. Omaa tekstiään hän kirjoitti varsin itsenäisesti. Kevättalven mittaan tekstin tekeminen jatkui, ja huhtikuussa oli ohjaajalle luvassa jonkinlainen lyhennelmä. Ideana oli myös liittää jollakin tavalla silloinen ajankohta, ”tämä päivä”, mukaan tekstiin.²⁰

Miten saisin nämä oivallukseni katsojan ulottuville? Musiikilla – ja lauluina! Pyysin apuun Rauha Kejosta²¹. Annoin hänelle näiden osuuksien tekstipohjat, keskustelimme niiden tunnoista, ja hän tajusi heti, mikä on punainen lanka, ja muutti tekstit runoiksi.²²

Käsikirjoitusluonnoksia syntyi pitkin kesää 1989, kunnes Eeva Vainio elokuun lopulla lähetti ohjaajalle viestin: ”Olen niin täynnä kirjoittamista, etten jaksa enää sanaakaan.” Ratkaisevia muutoksia ei kuitenkaan enää tulisi, ja laulujenkin osalta lähes lopullinen versio toimitettiin säveltäjälle syyskuun alkupäivinä. Tekniikan väelle käsikirjoitusta luonnehdittiin vielä syyskuun puolivälissäkin luonnokseksi.²³

Draaman musiikin ja runojen säveltäjäksi Eeva Vainio pyysi Seppo ”Paroni” Paakkunaista, johon hän oli tutustunut Nurmeksessä Bomban kesäteatterin Kalevala- ja Kanteletar-esitysten myötä. Alustavista neuvotteluista jäi tosin osapuolille eri käsitys. Kun ensimmäinen käsikirjoitus lähetettiin Paakkunaiselle, tämä Eeva Vainion muistelun mukaan ärähti: ”Milloin penteleessä minä olen luvannut sen säveltää?” Syyskuun lopulla hän kuitenkin jo sävyisästi tiedusteli, löytyisikö Nurmeksessä kellopelin, alto- ja tenorinokkahuilun sekä tom-tom-rummun soittajia, kuka harjoittaisi kuoron ja mikä olisi Marian ääniala, sekä kertoi suunnitelmasta pyytää joku Sibelius-akatemian kansanmusiikkiosaston opiskelija²⁴ ohjaamaan kansankuoron laulutapaa. Seuraavat kirjeet Paakkunainen lähetti Portugalin Algarven Vilamourasta, missä hän sävelsi Immanuelin: ”Täällä on shortsikelit ja olen liotellut varpaita Atlantissa! - - Onnea ja siunausta projektille t. Baron.”²⁵ Korvauksistaan Paakkunainen joutui jäämään sen lupauksen varaan, että täysimääräinen palkkio tulisi maksetuksi ehkä vasta seuraavien vuosien esitysten yhteydessä.²⁶

18 *Immanuel* s.a.

19 *Immanuel* s.a.

20 Käsikirjoitusluonnokset 14.7.1989 ja 29.8.1989. Kansio I IK; *Immanuel* s.a.

21 Nurmeksalainen kirjailija ja toimistosihiteeri.

22 *Kotimaa* 22.12.1989; *Y-K* 23.12.2006; *Immanuel* s.a.

23 Vainio Bäckmanille 29.8.1989; Iso-Aho Paakkunaiselle 6.9.1989; Iso-Aho Joki-Audiolle 17.9.1989. Kansio I IK.

24 Sinikka Järvinen tuli näin mukaan.

25 Paakkunainen Iso-Aholle 30.9.1989, 9.11.1989, 14.11.1989. Kansio I IK; *Y-K* 23.12.2006.

26 Tiensuu Kettuselle, Kempvaiselle, Ikoselle, Lampiselle ja Muhoselle 8.3.1989.

Kysymys näytelmän ohjaajasta oli tärkeä, sillä tavoitteena oli tasokkaasti ja ammattimaisesti ohjattu esitys. Kyllikki Tiensuu sai tehtäväkseen käydä Helsingin matkansa yhteydessä maaliskuun alussa pyytämässä ohjaajaksi Sakari Puurusta, joka oli ollut opistolla luennoimassa *Viimeisten kiusausten* ohjaustyöstään. Muiden sitoumustensa vuoksi ja esityksen talviolosuhteita aprikoiden Puurunen kieltäytyi. Tytti Jäppinen ehdotti silloin Eeva Vainiolle Ilkka Bäckmanin kutsumista. Bäckman oli aiemmin ohjannut uskonnollista draamaa Suomen Lähetysseuran juhliin. Hänen tuoreimpia ohjauksiaan oli tuolloin Savonlinnan oopperajuhlien *Lentävä hollantilainen*. Myös Bäckmanilta oli saatava suostumus siihen, että varmana korvauksena olisi aluksi tarjota vain kansanopistojen valtionapuseränsä mukainen asiantuntijan tuntipalkkio. Hän tosin kertoikin ottaneensa ohjaustehtävän vastaan, koska idea talvella ulkona esitettävästä näytelmästä oli niin hullu, ettei siitä voinut kieltäytyä: tehdä katuteatteria talvella, pakkasessa ja viimassa, tehdä valtava työ yhtä ainoata, yleisölle maksutonta esitystä varten.²⁷

Tekijät oli saatu työhön. Edessä oli draaman esityspaikan varmistaminen, kirkkodraamakurssin suunnittelu, esiintyjien värväminen, kaupungin asukkaiden ja koko muun Suomen informoiminen uudesta hankkeesta ja – mikä haasteellisinta – rahoituksen järjestäminen.

Vuoden 1989 kuumeiset kuukaudet – pysykö SMP hallituksessa?

Ensimmäinen arvio kustannuksista laadittiin siinä vaiheessa, kun opistolta helmikuussa 1989 lähti pyyntö eduskunnalle jätettävästä raha-asia-aloitteesta. Suomen Maaseudun Puolueen iisalmelainen kansanedustaja Heikki Riihijärvi pani asian vireille. Aloitteen mukaan 160 000 markan avustus käytettäisiin joulukuvaelman palkkaus-, lavastus- ja puvustuskuluista 1989 aiheutuvien velkojen maksamiseen vuonna 1990. Kerrottiin, että joulukuvaelmasta oli tarkoitus tehdä vuosittainen perinne samoin kuin pääsiäiseen ajoittuvasta kärsimysnäytelmästä. Molemmat vahvistaisivat kuvaa Nurmekselta ohjelmapalveluja tarjoavana matkailukaupunkina. Juuri Nurmesta ja Nurmekselta seutua haluttiin näin hyödyttää.²⁸

Nurmekselaisten välikätenä SMP:n eduskuntaryhmään toimi mielisairaanhoitaja Hannu Meriläinen, joka huhtikuun alussa raportoi: ”Aloitteet on tehty ja ruvetaan odottelemaan syksy–talvea, jolloin päätökset tulee. Tässäpä kopiot!” Kyse oli myös siitä, pysyisikö SMP maan hallituksessa niin pitkään, että se voisi käyttää niin sanottuja joululahjarahoja.²⁹

Ensimmäisen Immanuelin tuottamista varten laadittujen avustushakemusten määrä oli suuri ja niiden hylkäysprosentti samoin. Maaliskuun alussa opistolle kutsuttiin paikkakunnan valtakunnan, seurakunnan, kaupungin luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden sekä Bomban edustajat tutustumaan hankkeeseen. Idea oli tarkoitus myydä juuri niille tahoille, joilta toivottiin tuntuvaa taloudellista tukea: kaupungille, seurakunnalle ja paikkakunnan elinkeinoelämän edustajille. Kustannuksiksi arvioitiin 110 000 markkaa, mihin ei sisältynyt täysimääräistä oh-

27 Tiensuu Kettuselle, Kempvaiselle, Ikoselle, Lampiselle ja Muhoselle 8.3.1989; Tiensuu Bäckmanille 29.4.1989. Myös Lilja Kinnunen-Riipinen ja Paavo Liski olivat kiinni muissa töissä. Kansio I IK; Y-K 23.12.2006; Kinnunen-Riipinen 2000b, 170–171.

28 Kopio aloitteesta 10.2.1989. Kansio I IK.

29 Hannu Meriläisen läheteleipuke 4.4.1989; Tiensuu Bäckmanille 29.4.1989. Kansio I IK. Myös muiden puolueiden pohjoiskarjalaisia, opistolla joskus käyneitä kansanedustajia pyydettiin liittymään aloitteeseen. Tiensuu Kerttu Törnqvistille, Eeva Turuselle ja Esko Jokiniemelle 25.7.1989. Samassa yhteydessä Heikki Riihijärvi jätti aloitteen 300 000 markan avustuksesta Nurmekselta evankelisen opiston rakennusten saneeraamiseen. Kansio I IK.

jaajan eikä säveltäjän palkkiota sen paremmin kuin korvausta käsikirjoituksesta tai runoistakaan.³⁰

Avustusta haettiin myös Pohjois-Karjalan läänin taidetoimikunnalta, Kristillisen kulttuurin tukisäätiöltä, yhteispalaverissa paikkakunnan pankeilta, Nurmekselta Zonta-kerholta, Leijonilta ja Rotaryklubilta, eri yrityksiltä, Postipankilta ja KOP:n pääkallonpaikalta. Lilja Kinnunen-Riipinen kertoo Ilkka Bäckmanin haastattelusta: ”Huvittavana hän muistaa myös rahankerjuumatkan. Ykkösiin pukeutuneena hän Kyllikki Tiensuun kanssa meni Helsingissä Kansallis-Osake-Pankin johtajan puheille. Sponsorirahaa ei vierailu kuitenkaan tuottanut. ’Ja rangaistushan siitä pankille aikanaan tuli’, Bäckman naurahtaa.”³¹

Jotakin myös saatiin. Varmana voitiin pitää kurssimaksuja ja opiston draamakurssin menoihin jälkikäteen tulevaa valtionosuutta. Nurmekselta evankelisluterilainen seurakunta myönsi 5 000 markkaa. Kaupungilta haettiin kymmenkertaista summaa ja korostettiin, että kaupungin osuus oli ratkaiseva ja että hankkeesta koituisi hyötyä: ”Kuvaelma on osaltaan luomassa kuvaa Nurmekselta kulttuuri-kaupunkina, jolla on tarjottavaa myös talvella niin paikkakuntalaisille kuin Nurmekselle joulun viettoon saapuville matkailijoillekin.”³²

Kaupunki myönsi 20 000 markkaa. Nurmekselaisten retkeily- ja eräulkoilu-vaateyritys Sasta Oy lahjoitti 7 000 markan kankaat puvustukseen, Rakennusliike Pekka Tavi lainasi lavastukseen tarvittavan 10 000 markan puutavaran, jonka Reijo Leino lupasi kuljettaa ilmaiseksi. Sotkamolaiselta Finnminerals Oy:ltä saatiin erikoiskivet, joita kuoro käyttäisi rytmisoittimina. Nämä avaukset antoivat toivoa. Työryhmässä eli myös vahvana ajatus: ”Tähän yritykseen on pantu niin paljon aikaa ja ponnistelua, ettei se voi kuolla kankaanpalasten ja äänentoiston ongelmiin.”³³

Tilinpäätöksen mukaan liikelaitoksilta ja yrityksiltä saatiin yhteensä runsaat 20 000 markkaa. Tätä ennakkoluulotonta, vasta muotoaan hakevan ja vailla minikäänlaista konkreettista näyttöä olevan hankkeen tukemista voi jälkepäin vain ihmetellä. Kirkkodraamakurssilla opettanut Kari Hakala kertoi ”suu auki katselleensa nurmekselaisten lahjoitushalua ja työntöä”.³⁴ Se, että niin Eeva Vainiolla toimittajantyönsä kuin Juha Iso-Aholla Bomban juhla viikkojen ja Kyllikki Tiensuulla opiston kautta oli toimivia yhteyksiä suureen joukkoon paikkakunnan vaikuttajia, on vain osaselitys. Läänin taidetoimikuntaa ei tässä vaiheessa onnistuttu vakuuttamaan. Ratkaisevaa Immanuelin synnylle oli, että SMP pysyi hallituksessa ja eduskunnan joululahjarahana saatiin draaman perustamiskustannuksiin 110 000 markkaa.³⁵

”Jotta ensimmäisestä Immanuelista ylipäänsä tuli totta, tarvittiin uskoton määrä erilaisten ihmisten työtä. Tarvittiin myös uskoa siihen, että ollaan tekemässä jotain, jolla on merkitystä”, Juha Iso-Aho kertoo.³⁶

30 ”Hyvät veljet - - , olemme Eeva Vainio ja allekirjoittanut kehittelemässä oheisen liitteen tarkemmin esittelemää hanketta ja haluaisimme hetken tuumata asiaa juuri Teidän kanssanne.” Tiensuu Kettuselle, Kempvaiselle, Ikoselle, Lampiselle ja Muhoselle 8.3.1989. Kansio I IK.

31 Hakemusten kopiot ja Tiensuun postikortti sijaiselleen rehtori Sirkka Pullille 8.9.1989: ”AIKA KIVA JUTTU, jäämme siihen käsitykseen, että mahdollisuuksia on.” Kieleinen päätös tuli marraskuussa. Kansio I IK; Pullin kirje yrittäjille 3.11.1989. Kansio I IK; Kinnunen-Riipinen 2000b, 219.

32 Hakemus Nurmekselta kaupunginhallitukselle 28.9.1989. Kansio I IK.

33 Tilinpäätös 1989. Kansio I IK; Kotimaa 11.8.1989.

34 Y-K 23.12.1989. Hakalasta myös *Seppälä* 2009.

35 Hakemusten kopiot; Sirkka Pullin kirje yrittäjille 3.11.1989; Tilinpäätös 1989. Kansio I IK *Karjalainen* 20.12.1989.

36 *Pirtin Viesti* 2/2008.

Varainhankinnan kannalta olennaista oli, miten tieto uudesta hankkeesta saataisiin leviämään. Eeva Vainion rautainen toimittajan kokemus tuotti tulosta, mihin *Lilja Kinnunen-Riipinenkin* on tutkimuksessaan kiinnittänyt huomiota.³⁷ Eeva Vainio lähestyi ensimmäisessä tiedotteessa toimitussihteerejä. Asia oli kauaskantoinen, oli syntymässä Nurmeksessa vuosikymmenestä toiseen toistuvaksi tarkoitettu perinne, nurmekseläisten yhteinen yritys, johon haluttiin jollakin tavalla mukaan paikkakunnan jokainen työpaikka, hanke, jonka suojelijaksi oli saatu raamatunkäännöskomitean puheenjohtaja piispa Aimo T. Nikolainen ja jota toteuttamassa olivat ammattilaiset Seppo Paroni Paakkunainen ja Ilkka Bäckman.³⁸ Selvästi kävi ilmi, että Nurmeksessa pyrittäisiin laatuun.³⁹

Elokuun lehdissä Immanuel oli hyvin esillä. Tilaisuudessa mukana ollutta Bäckmania kuvattiin ja hänen nimensä nousi otsikkoihin. Tytti Issakainen laati laajahkon uutisen *Kotimaahan*. Kirkollisista lehdistä myös *Sana* ja *Sanansaattaja* mainitsivat sen, ja maakunnallisissa *Savon Sanomissa* ja *Karjalaisessa* Immanuelia ja opiston syksyistä kurssia esiteltiin kuvan kanssa. Kutsu ensimmäisen esityksen lehdistötilaisuuteen tavoitti vielä suuremman joukon. *Sana*-lehti lähetti sinne toimittajansa, joka teki seuraavan vuoden *Joulun Sanaan* Immanuelista kahden aukeaman värikuva-artikkelin. *Ylä-Karjala* piti pitkin matkaa nurmekselaisia ajan tasalla hankkeen etenemisestä.⁴⁰ *Ylä-Karjalan* suopeus on seurannut Immanuelia koko sen historian ajan.

Tieto Immanuelista sai erinomaisen leviämisyölyän, kun *Helsingin Sanomien* toimittaja Rauni Väinämö laati ensimmäisestä esityksestä ison – ja hauskan – uutisen jouluaaton 1989 numeroon:

Tapahtui sillä tavalla, että muuan Maria, Valtimon kulttuurisihteeri Wilhelmiina Reivi lähti miehensä Joosefin, maanviljelijä Kauko Mielosen kanssa kulkemaan Nurmeksen Maariankadulla kohti Betlehemä eli valoissa loistavaa Nurmeksen kirkkoa. - - ylienkele [Nurmeksen kaupungin kiinteistöisännöitsijä Jyrki] Moilanen huusi: ”Älkää peljätkö, minä ilmoitan teille ilosanoman!”⁴¹

Immanuelin tiedotuksessa näkyi myös nurmekseläisen vapaan toimittajan Jaakko Pikkaraisen kädenjälki: hänen tiedotettaan seuraten Nurmesta alettiin eräänä jouluna kutsua Suomen Betlehemiksi.⁴² Itse kukin pyrki tekemään parhaansa tiedon levittämisessä. Joulun 1990 alla Kyllikki Tiensuu rakensi radion aamuhartautensa

37 *Kinnunen-Riipinen* 2000b, 176–177.

38 Kutsu opistolla 7.8.1989 pidettävään tiedotustilaisuuteen lähti noin kolmellekymmenelle sanoma- ja aikakauslehdelle, radioon ja televisioon. Nikolainen oli myös vuoden 1990 esityksen suojelija. Nikolaisen postikortti Pullille 14.5.1990. Kansio I IK. Vuoden 1991 esityksen suojelijaksi lupautui Kuopion hiippakunnan piispa Matti Sihvonen, joka myös katsoi esityksen, samoin kuin Wille Riekkinen vuonna 1998. Piispat siunasivat esiintyjät. *Y-K* 7.9.1991, 21.12.1991, 22.12.1991, 17.12.1998. Sihvosen jälkeen erillistä esityksen suojelijaa ei enää mainita. Sen sijaan sekä luterilaisen että ortodoksisen seurakunnan papit ovat käyneet siunaamassa näyttelijät ennen esityksen alkamista.

39 Immanuelin 1990–1994 lavastaneet Leena ja Seppo Pukki Anjalankoskelta kertoivat kiinnostuneensa tehtävästä kuulutamaan, ettei kyse ollut ”kylpytasteista ja -pyyhkeistä”. *Y-K* 20.12.1990.

40 *Y-K* 8.8.1989, Ilkka Bäckman tutustui Immanuel-kuvaelman maisemiin; *Savon Sanomat* 9.8.1989, Bäckman ohjaa Nurmeksen Immanuelin; *Karjalainen* 9.8.1989, Joulun ihmeestä näytelmä Nurmeksen kirkon pihalle. Talvinäytelmästä vuosittainen matkailutapahtuma; *Kotimaa* 11.8.1989, Talviteatteri suunnittelee matkaa ensimmäiseen jouluun; *Sana* 30.8.1989; *Sanansaattaja* 7.9.1989, Bäckman ohjaa Nurmekseen talviteatteria; *Karjalainen* 11.11.1989, Nurmeksessa tehdään jouluksi kesäteatteria; *Y-K* 25.11.1989, Televisio tekee ohjelmaa Immanuelista; *Pirkka* 1.12.1989, Nurmeksessa uusi jouluperinne; *Joulun Sana* 1990.

41 *Helsingin Sanomat* 24.12.1989. Lehden toimittajan tulo oli Nurmeksessa tiedossa jo lokakuussa.

42 *Y-K* 21.12.1991; *Turun Sanomat* 22.12.1992; *Kotimaa* 18.12.2008.

Immanuelin sanoman ja musiikin varaan. Draaman nimestä *Immanuel – Jumala meidän kanssamme* oli tullut ”eräänlainen tunnussana kaupunkimme asukkaiden adventtikieleen - -. Minusta on jotakin sydäntä koskettavaa siinä, että tavallisen suomalaisen pikkukaupungin talvisilla kaduilla ja joulukiireiden alla askaroivissa kodeissa, kaupoissa ja pankeissa, kaupunginhallituksessa yhtä hyvin kuin kirkkovaltuustossa käytetään usein sanaa Immanuel.”⁴³

Vuoden 1989 valmistelut etenivät ripeään tahtiin monella rintamalla. Puvustuksen suunnitteli Tiina Iso-Aho ja Nurmeksen ammattioppilaitoksen mallipukinelinjan opiskelijat ompelivat vaatteet. Ammattioppilaitoksen talonrakentajalinjaa taas valmennettiin lavasteiden rakentamiseen. Sävellystyön päättyessä marraskuun puolenvälin maissa oli harjoitettava sekä orkesteri että nauhoituskuoro ja kansankuoro sekä varauduttava 6 000 markan kustannuksiin Immanuel-projektin musiikin äänittämisestä. Musiikin monitoiminainen, director cantus Kerttu Nikka valmensi nauhoituskuoron.⁴⁴

Kirkkonäytelmä ei ollut levinnyt Suomen seurakuntiin vastustusta kokematta. Jonkinlaisena jälkimaininkina voi Nurmeksessa pitää sitä, ettei kirkkoherra Kaarlo Jalkanen ollut halukas antamaan Nurmeksen kirkkoa draaman esityspaikaksi. Immanuelin kannalta tästä seurasi tavallaan vain hyvää: kuvaelmaa alettiin jo hyvin varhaisessa vaiheessa suunnitella Maariankadulle ja kirkkopuistoon. Myös tästä suunnitelmasta oli kuitenkin käytävä tiukka kädenvääntö kirkkoherran kanssa. Kun lupaa ei tuntunut heltävän, käännyttiin Nurmeksen kirkkoneuvoston puoleen ja tiedusteltiin siltä, pitikö se ”mahdollisena joulun tapahtumia evankeliumitekstien mukaan mahdollisimman tarkoin seurailevan joulukuvaelman esittämistä”.⁴⁵

Eeva Vainio ja Kyllikki Tiensuu kävivät sitten keskustelemassa Kaarlo Jalkasen kanssa saadakseen lopullisen vastauksen. Kaikesta huomasi, että ratkaisu oli kirkkoherralle tärkeä omantunnonkysymys. Hän oli kuitenkin kypsytynyt ajatukseen ja antoi suostumuksensa Immanuelin esittämiseen.⁴⁶ Niinpä kaksi hyvin helpotunutta naista astui ulos kirkkoherran virkahuoneesta. Valmistelut voivat jatkuu.

Vapaan sivistystyön ajona kansanopisto tarjosi mahdollisuuksia Immanuelin kaltaisen paikallisen hankkeen edistämiseen: syksylle 1989 suunnitellun kirkkodraamakurssin lopputyöksi tulisi aatonaaton Immanuel-esitys. Eeva Vainio kertoi tehneensä Immanuelin tavallaan mittatilaustyönä kirkkodraamakurssille, jolla olisi mielekkäämpää opiskella, kun edessä olisi esitys. Kurssin johtajaksi palkattiin Juha Iso-Aho, joka yhdessä opiston rehtorin sijaiseksi syksyllä 1989 tulleen Sirkka Pullin kanssa räätälöi kahdentoista viikon ohjelman. Asiantuntijoiksi saatiin suomalaisen teatterimaailman ja kirkkodraaman huippuja: Sakari Puurunen, Paavo Liski, Ilkka Bäckman, Kari Hakala, Tytti Issakainen, Lilja Kinnunen-Riipinen, Eeva Kähtävä. Immanuelin teologiaa valaisi Raimo Kemppainen ja teatteria elä-

43 *Pirtin Viesti* 3/1990.

44 Oy Visual Powerin kustannusarvio 18.11.1989. Kansio I IK; *Karjalainen* 11.11.1989.

45 Tiensuu Nurmeksen kirkkoneuvostolle 28.4.1989. Kansio I IK.

46 Listassaan henkilöitä, jotka ratkaisevasti vaikuttivat Immanuelin syntyyn, Eeva Vainio mainitsee kirkkoherra Kaarlo Jalkasen, ”joka tiukan ja tinkimättömän neuvottelun päätteeksi pyörsi aiemmat sanansa ja antoi luvan esittää Immanuel kirkonmäellä”. Immanuel s.a. Oman kannatusyhdistyksen perustamisen jälkeen allekirjoitettiin seurakunnan kanssa esityksiä koskeva sopimus, jonka mukaan niissä tuodaan ”selkeästi ja seurakuntamyönteisesti joulun kristillinen sanoma” ja ”sisällöstä, toteutuksesta ja järjestelyjen yksityiskohdista sovitaan aina etukäteen kirkkoherran kanssa”. Sopimus 8.6.1993. Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistyksen hallituksen pk 15.6.1993 § 9. Kansio VI IK.

män palveluksessa lääninkirjailija Jouko Lehtonen. Ei ihme, että kurssi sai opiskelijapalautteessa korkean arvosanan.⁴⁷

Suurin toivein suunniteltu ja kalliisti markkinoitu⁴⁸ kurssi ei saanut liikkeelle suuria osallistujamääriä. Opetus haluttiin kuitenkin viedä läpi ja järjestää niin, että myös muut Immanuelin näyttelijät voisivat siihen osallistua. Nurmeksen näyttämökerhoa, lasten- ja nuortenteatteri Harlekiinia, nukketatteri Narniaa, kehitysvammaisten teatteria Neliapilaa ja opettaja Jouni Pirisen kuoroa oli alun perinkin ajateltu kutsua esitykseen mukaan. Syys–lokakuussa suoritettu värväys tuotti lähes kuusikymmentä kiinnostunutta. Heille järjestettiin opistolla teatterikoulutusta neljällä lyhytkurssilla niin kirkkodraamasta kuin näyttelemisestä joukkokohtauksissa. Nurmeksessa ei ollut erillistä seurakunnan kirkkonäytelmäryhmää, joten oli luontevaa kääntyä paikkakunnan harrastajien puoleen. Juuri heidän valmiutensa lähteä mukaan teki vaikutuksen Raimo Kemppaiseen: ”Epäuskoni murtui, kun näin seurakunnan aktiivitoiminnan ulkopuolisten innostuksen asiaan.”⁴⁹

Juha Iso-Aho on kuvannut kokemuksiaan Immanuelin syntyvaiheista, draamakurssista ja ensimmäisen esityksen valmistamisesta: ”Draaman tuotantopäällikkönä ja apulaisohjaajana jouduin pohtimaan monesti, kohtaavatko ammattilaisten kunnianhimoiset odotukset ja meidän harrastuspohjaiset resurssimme niin, että lopputulosta voidaan pitää onnistuneena.”⁵⁰

Kaikki mukana olleet näyttävät sisäistäneen yhteisen tavoitteen. Ohjaaja Ilkka Bäckman puki sen sanoiksi: ”Minusta tuntuu, että joulun ilo on kadonnut kaupallisuuden ja kiireiden sekaan. Aivan kuten päivänokokset voivat suuresti virkistää väsynyttä ihmistä, samalla tavalla hetkenkin hiljentyminen joulun sanoman ääressä talvisen luonnon keskellä voi auttaa meitä löytämään joulun ilon.” Apulaisohjaaja Juha Iso-Aho korosti, ettei niinkään tavoiteltu perinteisessä mielessä teatterielämystä vaan haluttiin teatterin keinoin tuoda ihmisille ensimmäisen joulun kokemus. Kirkkodraamakurssilainen Terhi Korkeamäki tiivisti odotuksensa:

Uskon, että siitä tulee hieno kokemus kaikille. Toivoisin neljää asiaa:

- että näytelmän välityksellä voisi kokea pyhyyttä ja rauhaa niin yleisö kuin esittäjätkin
- että se olisi kaunista katsottavaa
- [että] siitä näkyisi esittäjien ilo ja innostus sekä se, että olemme esityksemme takana, ja se seikka, että näin moni on useaksi kuukaudeksi lähtenyt tekemään ”hullunrohkeasti” tätä näytelmää, mikä on yksi jouluun syventymisen vaihtoehto
- [että] se olisi hyvä, lämmin, yhteinen kokemus, niin että se vaikuttaisi myöhemmin ihmisten jouluun ja muuhunkin elämään.⁵¹

47 Kurssiohjelma ja -palaute. Kansio I IK. Y-K 8.8.1989; *Karjalainen* 9.8.1989. Nurmeksen evankelisen opiston Immanuel-projektista myös *Rossi* 2009, 52–53.

48 Ilmoitus ”Teatteri palaa alkulähteelleen! Kirkkodraaman ja luovan ilmaisun kurssi 3.10.–20.12. joka päättyy Nurmeksessa ’ensimmäisen joulun’ ulkoilmaesitykseen” *Helsingin Sanomissa*, *Uudessa Suomessa* ja *Iltalehdessä*, *Kotimaassa*, *Kirkossa* ja *Kaupungissa*, *Sanassa*, *Sanansaattajassa*. Kansio I IK.

49 Iso-Ahon päiväämätön kutsu nuorisoseuroille ja kylätoimikunnille näyttelijöiden ja muun väen rekrytoimiseksi Immanueliin. Bomballa 5.9.1989 pidetyssä tilaisuudessa listaan merkitsi nimensä 32 kiinnostunutta. Opiston varsinaiselle kirkkodraamakurssille saapui lopulta vain kahdeksan osanottajaa. Kansio I IK; *Kotimaa* 11.8.1989.

50 *Pirtin Viesti* 2/2008.

51 Kirkkodraamakurssin keskustelumuistio 11.10.1989. Kansio I IK; *Karjalainen* 9.8.1989; *Kotimaa* 22.12.1989.

Tekstit, musiikki, roolit ja kansankuoro

Eeva Vainion käsikirjoituksessa yhdistyvät kiinnostavalla tavalla kaikki jo 1200-luvulla esitettyjen joulunäytelmien ainekset. Näytelmät siirtyivät silloin kirkkojen ja luostarien sisätiloista kaduilla esitettäväksi kansannäytelmiksi. Kuvattiin Marian historiaa, edettiin juhla-kulkueena seimelle, nähtiin paimenten ja kolmen kuninkaan kumarrus sekä seurattiin Herodesta viattomien lasten päivän kauhistuttavana tyrannina. Hyvän ja pahan välistä taistelua kuvattiin myös opetustarkoituksessa. Oberammergauissa 1630-luvulla alkaneesta kärsimysnäytelmätraditiosta Eeva Vainio siirsi Nurmekseen idean koko kaupungin osallistumisesta Immanuelin aikaansaamiseen tavalla tai toisella ja esiintyjien ketjun jatkumisesta sukupolvelta toiselle.⁵²

Ensimmäinen käsikirjoitus⁵³ seuraa joulun tapahtumia tähden löytäneiden, oikeaa tietoa kaipaavien tietäjien matkassa. Puheosuuksina toteutetut Casparin, Melkiorin ja Baltasarin roolit ovat kuin nykyihmiset kysymässä syvempää joulun ja koko elämän merkitystä. Kansankuoron laulu kuvaa ihmiskunnan toivotto- muutta ennen ensimmäistä joulua ja toivoa, kun uusi aika koittaa:

Kansasi on niin vaikea olla, oi Jumala,
kansasi on niin väsynyt.
Emme jaksa katsoa sinun kasvojasi.
Oi, Jumala, ota pois pimeys,
ota pois pelko.
Katso aamu jo tulla saa.
Jumala kanssamme.
Katso aamu tulla saa.

Ylienkele Gabrielin viesti ja Marian suostuminen Jumalan tahtoon muodostui ongelmaksi Joosefille. Hänen kamppailuaan kuvataan kansankuoron laulussa, suorastaan huudossa: ”Sinä murheellinen Joosef, Maria on raskaana – kuka on isä? Sinun uskosi ei riitä.” Gabrielin ilmestyminen unessa vakuuttaa Joosefin. Juoneen liittyy Marian vierailu Elisabetin ja Sakariaan kodissa sekä Johannes Kastajan syntymä. Kun Joosef ja Maria lähtivät verollepanoa varten kohti Betlehemiä, kansankuorolaiset viittoivat yleisöä lähtemään mukaan.

Rauha Kejonon kuvaa betlehemiläisten tyylyttä:

Minun talossani ei ole sijaa Marialle,
minun talossani ei ole tilaa Joosefille,
yhdessäkään talossa ei ole heille tilaa.
Me panemme ovemme kiinni,
me suljemme vuoteemme,
me peitämme ikkunamme
ja käskemme palaamaan tielle.

Syntymähetkellä toistuvat sekä runoissa että musiikissa *Marian ilmestys* -kohtauksen teemat. Laulusta ”Valo ei enää vähene, ei enää, sillä Kristus on syntynyt maailmaan!” muodostui Immanuelin pysyvä tunnus. Toinen rytmikäs ja tarttuva

52 *Kinnunen-Ripinen* 2000b, 23–28.

53 Käsikirjoituksia kansiossa I IK.

melodia on laulussa ”On tulossa yö, on tulossa yö. Kuuntele, kansa, on tulossa yö. On tulossa Kristuksen syntymän yö”.⁵⁴

Paroni Paakkunainen otti Immanuelin musiikkiin eniten vaikutteita italialaiselta 1500-luvulla eläneeltä Giovanni Pierluigi da Palestrinalta, jonka kuoroteoksia hän kuunteli paljon. Myös 1700- ja 1800-luvun kirkkomusiikki sekä vanha suomalainen kansanmusiikki sulautuivat mukaan. Säveltämistä määrittä Paakkunaisen mukaan myös Immanuelin tekijöiden alkuperäinen ajatus kuvata ensimmäistä joulua. Käytännöllinen näkökohta oli, että musiikki oli tarkoitettu kirkkodraamakurssilaisten laulettavaksi, joten se ei saisi olla liian vaikeasti opittavaa ja hallittavaa, pikemminkin suhteellisen yksinkertaista. Kaiken kaikkiaan Immanuelin sävellystyö osui Paronin kannalta hyvään aikaan, koska hengellisen musiikin aiheet olivat pyynnön tullessa kiinnostaneet häntä jo pidemmän aikaa.⁵⁵

Pysyviä päärooleja ovat Maria, Joosef ja Gabriel sekä tietäjät. Lisäksi mukana on ollut enkeleitä, joukko paimenia ja roomalaisia sotilaita. Juonta kuljettavat kertojat. Elisabet ja Sakarias olivat mukana kolmessa ensimmäisessä esityksessä, mutta jäivät sitten pois. Herodes tuli mukaan 1996, airut 1997, Betlehemin majatalon isäntä 1999 sekä vuonna 2004 uudistetun käsikirjoituksen myötä ylipappi, Siimeon ja majatalon emäntä. Orjan roolissa käväisi 1991 Reijo Kontio, pastori ja stuntti, yksi linkki suomalaisen kirkkodraaman veteraaneihin hänkin, ja tähtipöytä ghanalainen Andy Nii Anyetei Williams (1995). Vuoden 1991 esityksestä alkaen draaman kestoosuus on ollut aasi, jolla Maria Joosefin tukemana ratsastaa Betlehemiin. Valtimolainen Roope palveli tehtävässä viisitoista kertaa, kunnes väsyi ja luovutti paikkansa aasi Väinölle, jota Reijo Lauronen näytöksissä edelleen huoltaa. Tietäjät liikkuvat pari kertaa (1990, 1991) hevosilla.⁵⁶

Kansankuorolaisten määrä on vaihdellut kahdestakymmenestä neljäänkymmeneen. Sinikka Järvisen alun perin opastama kansankuoro esiintyy kansanlaulun tyyllillä yksiaanisesti ja johdattaa yleisön osallistumaan. Mukana on ollut eri-ikäisiä – vuonna 1998 ikähaitari oli viidestä vuodesta 79 vuoteen⁵⁷ – ja myös kokonaisia perheitä.⁵⁸ Paikkakunnan ammattiryhmien kirjo on ollut laaja: esimerkiksi roomalaisina sotilaina on nähty paikkakunnan palopäällikkö, ammattikoulun opettajia ja maanmittausinsinööri. Sadanpäämiehenä esiintyi kerran naapuriseurakunnan

⁵⁴ Laulujen nuotit ja käsikirjoituksia myös kokoelmassa MHK.

⁵⁵ Paakkunainen oli perheensä ja vanhempiensa kanssa seuraamassa ensimmäistä Immanuelia ja piti musiikkinsa esittämistä hyvin pitkälle sellaisena, kuin miksi oli sen ajatellutkin. *Y-K* 13.12.1990.

⁵⁶ Vain kerran tai pari mukana olleita hahmoja edustavat tanssijatar (1991), enkeleitä ja paholaisia kuvanneet tanssijat (1995), profeetat (1991), kuolemansynnit (Nurmeksen judoseuran Tsunamin jäsenet esittivät ne vuonna 1996, myös 1997 kuolemansynnit olivat mukana), palvelustyttö (1999–2001, 2008), äiti ja lapsi (1999–2001), Aatami ja Eeva (2003), oppipoika (2005). Esitysten käsiohjelmat. IK; *Karjalainen* 18.12.1990, 24.12.1990; *Y-K* 22.12.1991; *Kinnunen-Riipinen* 2000b, 182–184.

⁵⁷ Toimitusjohtaja, kauppaneuvos Jussi Masalin, joka oli ollut mukana alusta alkaen, 79, ja Matilda Snellman, 5. *Savon Sanomat* 21.12.1998; *Y-K* 22.12.1998, jossa myös erillinen Immanuelin ”Pieni historia”.

⁵⁸ Arja, Seppo, Anni ja Enni Tolvanen Nurmeksen Ylikylästä. ”Saimme enemmän yhteistä aikaa.” - - Anni: ”Välillä on kivaa ja välillä rankkaa. Valtavan rankkaa tämä on sen vuoksi että äiti puetuttaa kylmän varalta paljon vaatteita. Kivaa suuri yleisö vaikka se jännittääkin. Silloin vakuuttelen itselleni kaiken menevän hyvin ja tekevänä parhaani. Koulussa voi olla seuraavana päivänä väsynyt, jos läksyt jääneet aamuun. Koulussa varmaan ymmäretään: Opettajakin on mukana tässä näytelmässä.” *Kotimaa* 20.12.1991. Arja ja Seppo Tolvanen olivat aikoinaan löytäneet toisensa kesäteatterissa. *Savon Sanomat* 24.12.1991. Enni Tolvanen oli ensimmäisissä harjoituksissa 1989 äitinsä kanssa nelivuotiaana. Eeva Vainio: ”Minä toivon, että perinne jatkuisi niin pitkään, että Pikku-Enni voisi tulla esiintymään omien lastensa kanssa.” *Y-K* 23.12.1997. Kilpeläisen kuusihenkinen perhe oli ensimmäisen kerran kansankuorossa 2003. Tarmo Kilpeläinen oli 2004 Herodeksen roolissa ja muu perhe kansankuorolaisina. Ohjaaja Janne Suutarinen otti 2005 esitykseen kertojaksi 8-vuotiaan Roope Kilpeläisen, isä pysyi Herodeksena ja muut kansankuorolaisina. Kati Kilpeläinen oli yksi kolmesta naiskertojasta 2006 ja kertojana myös 2007 yhdessä Roopen kanssa. Tiensuita oli kansankuorossa ja eri rooleissa vuosikaudet neljä, viisi: Tellervo Tiensuu-Lanki ja Tapio Tiensuu perhe, josta Antti aloitti Immanuelissa 6-vuotiaana 1995 ja on sen jälkeen ollut mukana joka esityksessä. Käsiohjelmat kokoelmassa IK, myös kokoelmassa MHK.

kirkkoherra. Toisin kuin Oberammergaussa kaikki halukkaat ovat Nurmeksessä olleet tervetulleita, ekumenia on toteutunut, eikä esiintyjiltä ole kyselyt uskon määrää. Mukana on ollut niin epäilijöitä kuin ateistejakin rakentamassa katsojille ensimmäistä joulua.⁵⁹

Talouden haasteet

Esitys on aina ollut katsojille maksuton. Tuottajan vastuun kantoi 1989 ja 1990 Nurmeksen evankelisen opiston kannatusyhdistys ry., jolle ensimmäisen esityksen 217 000 markan kuluista jäi avustusten, kannatus- ja kurssimaksujen jälkeen maksettavaa runsaat 8 000 markkaa. Kun tämän lisäksi joulun 1990 Immanuel-esitys aiheutti tappiota lähes 59 000 markkaa, oli selvää, ettei opistolla enää ollut taloudellisia edellytyksiä jatkaa Immanuelin tuottajana.⁶⁰

Jouludraamalle päätettiin uudessa tilanteessa perustaa oma kannatusyhdistys. Se tapahtui Immanuelin-päivänä 26.3.1991 Nurmes-talon *Kaikki mukaan* -huoneessa.⁶¹ Nurmeksen Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry. jatkoi draaman tuottamista opiston perusinvestoinnin varassa.⁶² Vuosi vuodelta kannatusyhdistys on kerännyt kokoon draaman tuotantokustannukset, joista valtaosa aiheutuu valo- ja äänitekniikasta sekä ohjaajalle maksetusta palkkiosta. Kustannuksia on karsittu, missä on voitu. Talkoovoimin on vuodesta 1994 lähtien hoidettu myös viikon verran ennen esitystä paikoilleen asennetun teknisen kaluston yövartiointi. Myöskään erillistä lavastajaa ei vuoden 1994 jälkeen enää palkattu. Valaistuksen ja äänten osalta alennusmyyntiin ei ole haluttu mennä, vaikka juuri ne aiheuttavat suurimman kustannuserän.⁶³

Vuonna 1998 perustetun Nurmeksen ääni- ja valo-osuuskunnan ansiosta laitteistojen vuokrauskustannuksista säästyivät lähes 60 prosenttia, minkä vuoksi esityskulut laskivat alle 10 000 euron. Vuoteen 2005 saakka saatiin lisäksi kahden Nurmes-talon tekniikan huippuosaajan Matti Kärjen ja Pekka Ikäkoivun työpanos esityksiin kaupungin kustannuksella. ”Tekniikan ihmiset puurtavat pitkää päivää ja yötä myöten. Ilman heitä me emme näkyisi emmekä kuuluisi.”⁶⁴ Vuosina 2003 ja 2004 toteutettuun Immanuelin musiikin täydentämiseen ja digitoimiseen saatiin Leader-hankerahoitusta.⁶⁵

Kannatusyhdistys on kerännyt varoja arpajaisilla, myyjäisillä, tonkkakeräyksin, kirkkokolehdein, erilaisten oheistuotteiden myynnillä ja esityksen yhteydessä

⁵⁹ *Savon Sanomat* 24.12.1991; *Helsingin Sanomat* 22.12.1995. *Y-K* 26.11.1994, 6.12.1997.

⁶⁰ Keväällä 1990 opistolla valmistettiin alkuperäisen suunnitelman mukaan myös Lilja Kinnunen-Riipisen Rovaniemellä kohua herättänyt kärsimysnäytelmä *Noussut Hän on*. Esityslupaa Nurmeksen kirkkoon ei irronnut, mutta kirkkoherra Olavi Nykänen antoi käytettäväksi Lieksan kirkon. Draamakurssilaisten määrä ei nytkään ollut toivottu, ja opisto kärsi tästä esityksestä lähes 35 000 markan tappion. Tilinpäätös 1990. Kansio I IK.

⁶¹ Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys merkittiin yhdistysrekisteriin 9.11.1992. Ensimmäisenä vuonna yhdistykseen liittyi 88 henkilö- ja 10 yhteisöjäsentä. Kannatusyhdistyksen ja sen hallituksen kokousten pöytäkirjat, toimintakertomukset ja jäsenkirjeet kansiossa VI. IK; *Karjalainen* 24.1.1991, 27.3.1991, Immanuel-draaman tueksi yhdistys. Kannatusyhdistyksen puheenjohtajat *liitteessä*.

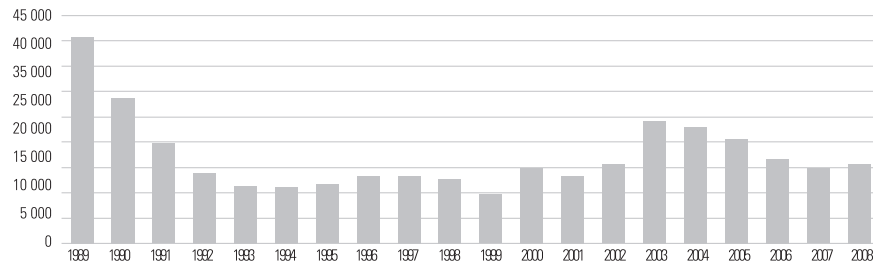
⁶² Opiston johtokunta luovutti Immanuelin sävellykset, lavasteet, rooliasut yms. uudelle kannatusyhdistykselle nimellisestä 500 markan korvauksesta ja kirjasi siis itse kahdelta vuodelta Immanuelista lähes 67 000 markan tappion. Tilinpäätökset 1989 ja 1990. Kansio I IK; Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistyksen hallituksen pk 2.5.1991, 25.8.1991. Kansio VI IK.

⁶³ Vartiointiin ”väijylystet” ja käsiohjelmat kokoelmassa IK. Toimintakertomukset 1991–2006. Kansio VI IK; *Karjalainen* 16.11.1991, 13.11.1992; *Y-K* 22.12.1991.

⁶⁴ *Karjalainen* 23.12.2007.

⁶⁵ Hallituksen pk 12.2.1998 § 6, 2.4.2003 § 7, 23.3.2004 § 6–7. *Kuvion* 1 tuotantokustannuksiin sisältyy kirjausteknisistä syistä myös yhdistyksen varainhankintakuluja.

Kuvio 1. Immanuel-jouludraaman tuotantokustannukset vuoden 2008 rahanarvossa

keräyspatoihin. Eri tahoille lähetettyjen tukihakemusten määrä on suuri.⁶⁶ Immanuel-joulukorttien myynti osoittautui onnistuneeksi varainkeruun muodoksi. Opisto painatti 1990 ensimmäiset. Niiden aiheena oli valokuva Marian ja Joosefin vaelluksesta. Myös kannatusyhdistys käytti aluksi valokuva-aiheita, mutta vuodesta 1997 lähtien vuosittain vaihtuvat kortit on suunnitellut nurmekselainen graafikko Anu Vanas. Nurmeksen kaupunki, monet yritykset ja yhteisöt – jopa helsinkiläinen Suomen kirkkohistoriallinen seura – ovat lähettäneet joulutervehdyksensä omalla logollaan varustetuilla Immanuel-korteilla, jotka ovat levinneet myös yksityisten nurmekseläisten joulupostissa.⁶⁷

Vuodesta 1997 alkaen kannatusyhdistys hoiti Nurmeksen kaupungin kesäisten iltatorien järjestelyt ja ohjelmat. Legendaarinen tori-isäntä ja Immanuel-esitysten monivuotinen järjestelijä Jorma Kotivuori sai myyntipaikkojen vuokrilla ja toriarpajaisten tuotoilla kokoon merkittävän tuen. Iltatori ja korttimyynti onnistuivat vuosina 1998 ja 2001 jopa niin hyvin, että yhdistyksen omaraahoitusosuus nousi yli senvuotisten tuotantokustannusten. Iltatorin nettotuotto oli huippuvuosina 2004 ja 2005 peräti 3 000–4 000 euroa. Taloustilanne heikkeni todella paljon, kun yhdistys vuonna 2006 joutui luopumaan iltatoritoiminnastaan.⁶⁸ Samaan aikaan kaupungilta ei enää saatu tekniikkaan tarvittavaa työvoimaa ja laitteistoakin jouduttiin vuokraamaan pääkaupunkiseudulta saakka täydentämään osuuskunnan osin vanhentunutta ja riittämätöntä kalustoa. Edellisten vuosien säästöt hupenivat kerralla, kun vuodelle 2006 kertyi tappiota lähes 9 000 euroa. Jouduttiin vakavasti kysymään, kuolisiko Immanuel varojen puutteeseen, olisiko vuoden 2006 esitys jouludraaman viimeinen.⁶⁹

Tärkein tulonmuodostaja oli koko ajan ollut kannatusyhdistyksen oma varainhankinta, vuosittain keskimäärin 10 000 € vuoden 2008 rahanarvossa. Sillä katettiin keskimäärin 70–80 prosenttia tuotantokuluista. Nurmeksen työvoimatoimisto antoi muutamana vuonna tukea yhdistyksen oman rahoituksen kannalta tärkeiden hankkeiden kuten joulukorttimyyntin ja iltatorien järjestämiseen sekä

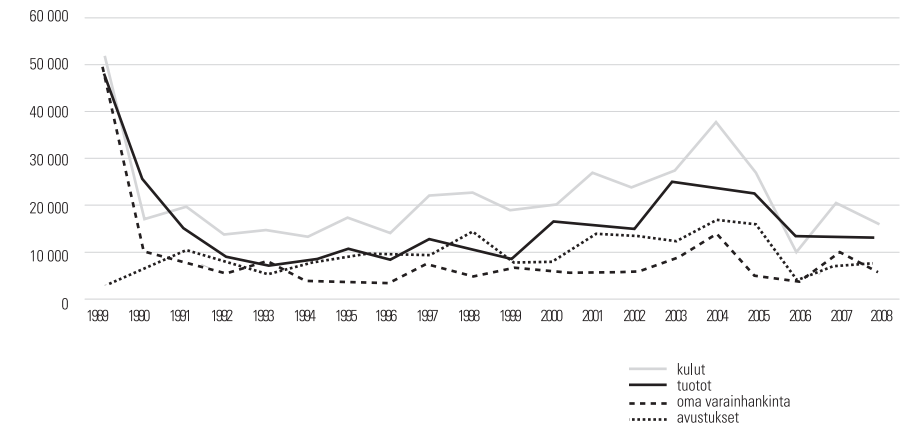
66 Keräyslupahakemuksia ja kopioita apurahahakemuksista eri vuosilta kokoelmassa IK. Nurmeksen Lionsklubien liikenneveikkauksen tuotto lahjoitettiin Immanuelille ainakin 1990, 1991 ja 1993. Toimintakertomukset 1990–1991, 1993. Kansio VI IK.

67 *Pirtin Viesti* 3/1992; *Y-K* 27.11.1997. Kortit ja tilauslistat kokoelmassa IK. Joulukorttimyyntin ennätysvuosi oli 2000, jolloin kortteja myytiin 41 000 markalla.

68 Iltatorin järjestämistarjoukset kokoelmassa IK; *Y-K* 16.2.2006, 9.3.2006, 25.3.2006. *Kuviot* 2 ja 3.

69 *Karjalainen* 20.12.2006, Immanuel tienristeyksessä. Nurmeksen joulunäytelmän tulevaisuus epävarma. Rahoituksen järjestäminen ratkaisee näytelmän kohtalon; *Y-K* 21.12.2006 (Pääkirjoitus), Viimeinen Immanuel? Hallitus pohdi 1994 silloisessa vaikeassa rahoitustilanteessa, olisiko Immanuel kenties esitettäväkin vain joka toinen vuosi. Hallituksen pk 10.11.1994 § 7. Kannatusyhdistyksen toimintakertomukset 1994–2006. Kansio VI IK.

Kuvio 2. Immanuel-jouludraaman kulut, tuotot, oma varainhankinta, avustukset vuoden 2008 rahanarvossa

lavastuksen rakentamiseen. Nurmeksen kaupungin ja evankelisuterilaisen seurakunnan avustukset – vuoden 2008 rahanarvossa yhteensä noin 4 000 € vuodessa – ovat taanneet tietyn perusrahoituksen. Kekseliäisyyttä ja onnea on tarvittu avustusten hakemisessa monista lähteistä. Läänin taidetoimikunnalta, eri säätiöiltä ja muilta tahoilta onkin onnistuttu saamaan lisärahoitusta.⁷⁰ Kannatusyhdistys on kokenut kaikille kulttuurin tuottajille tutun, toimintaan epävarmuutta aiheuttavan dilemman: tappiollinen tulos saattaa avata avustushanat, voitollinen sulkee ne varmasti.

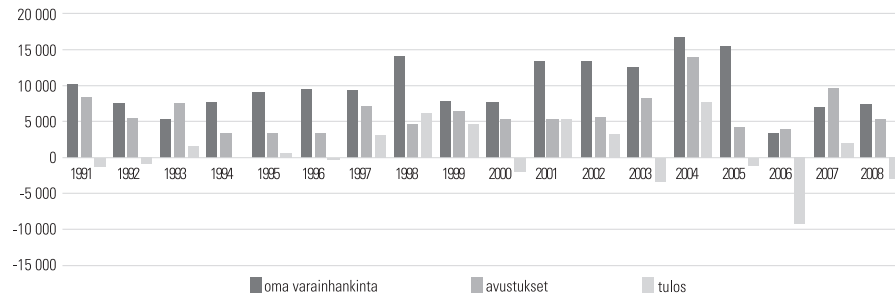
Talouden katastrofivuosi 2006 näkyy selvästi *kuvioissa* 2 ja 3. Talouden pohjan murentuminen on edellyttänyt omarahoituksen uutta järjestämistä ja asettanut siten kannatusyhdistyksen vastuunkantajille suuren haasteen. Kaupungin ja seurakunnan kulttuuritahtoa kysytään entistä painokkaammin, samoin kuin kaikkien nurmekseläisten valmiutta tukea Immanuelia edelleen talkoilemalla, joulukorttihankinnoilla sekä jäsen- ja kannatusmaksuin.

Helsingin Via Crucis – Immanuelin säteilyvaikutusta

Immanueliin verrattavaa joulutapahtumaa ei liene – ainakaan vielä – missään muualla Suomessa. Silti Nurmeksen jouludraamalla on ollut dokumentoitavissa olevaa säteilyvaikutusta pääkaupunkiin saakka. *Helsingin Sanomien NYT*-viikkoliitteessä selvitettiin maaliskuussa 1997 Helsingin *Via Crucis – Ristin Tie* -katunäytelmän syntyvaiheita. ”Kärsimysten tulosjohtaja”, ilomantsilaisyyntyinen ja Nurmeksessa ylioppilaaksi kirjoittanut Jouko H. Nissinen kertoi käyneensä katsomassa Nur-

70 Avustus valtion 1990 budjetista 110 000 mk, Pohjois-Karjalan läänin taidetoimikunnan avustukset 1990–1992, yht. 30 000 mk, Kirkkohallitus 7 000 mk (1991), Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö 1991 ja 1997 yhteensä 20 000 mk sekä 2 000 € vuonna 2007, Alfred Kordelinin säätiö 10 000 mk (1993), Inkeri ja Mauri Vänskän Säätiö 5 000 mk (1997), Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan rahaston Aino ja Nuutti J. Rädyn apurahana 4 000 € (2004), Saimaa Ferries Oy 1 000 € (2007), Nurmeksen ortodoksinen seurakunta 1994 ja 1996 yht. 500 mk, Valtimon seurakunta 1999 ja 2001 yht. 2 000 mk sekä 200 € (2007), Lieksan kaupunki 1 000 € (2007). Sopimus Nurmeksen työvoimatoimiston kanssa 28.10.1993. Kansio II IK; Hallituksen pk 28.3.1994 § 27, 25.8.1994 § 34, 15.5.1995 § 7, 12.2.1998 § 6, 2.4.2003 § 7, 23.3.2004 § 6–7. *Y-K* 20.10.1994.

Kuvio 3. Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry:n oma varainhankinta, avustukset ja tulos vuoden 2008 rahanarvossa

meksen Immanuelin. Tiedetään, että Nissisen nurmekselaisen sukulaisperheen emäntä oli Immanuelin kannatusyhdistyksen aktiiveja.⁷¹

Kokemus Nurmeksessa synnytti Nissisen idean: ”Paikalla oli bussilasteittain ihmisiä satojenkin kilometrien päässä. Kenelläkään ei ollut kiire, ja tunnelma oli uskomaton. Mikä tässä oikein vetää, ajattelin lumihangessa ja parinkymmenen asteen pakkasessa seisossani.” Jouluaamuna neljältä Nissisen oli noustava kirjoittamaan muistiin ajatuksiaan, joista syntyi Raamattuun perustuvan kärsimysnäytelmän käsikirjoitus. ”Olen sitä mieltä, että se mitä suunnitellaan, se myös toteutetaan”, Nissinen tuumasi ja sai heti seuraavaksi kevääksi 1996 aikaan ensimmäisen *Via Crucis – Ristin Tie* -esityksen, jossa Johannes Virolainen nähtiin ylipappina ja Fredi, Matti Siitonen, Jeesuksen veljenä.⁷²

Jatkuvuuden ja uudistumisen tasapaino – miksi Immanuel on säilynyt?

Vuoden 2008 Immanuel oli kahdeskymmenes. Esityksen valmistelu vuodelle 2009 on tätä kirjoittaessani alkanut. Juha Iso-Aho on pohdiskellut Immanuelin elinvoimaisuutta ja tullut siihen tulokseen, että ”jatkuvuuden ja uudistumisen tasapaino on vienyt Immanuelia eteenpäin kaikki nämä vuodet”.⁷³

Jatkuvuutta Immanuelissa edustavat esitysaika ja -paikka: jouluaaton aaton iltana kuudelta Maariankadun alkupäästä Nasaretista lähdetään liikkeelle. Esityksen myötä yleisö siirtyy Kirkkokadulle, mistä seurataan Betlehemin tapahtumia. Ensimmäisellä kerralla Jeesuksen syntymä oli sijoitettu kirkon pihalle, minne myös yleisö asettui. Näkyvyysongelmien vuoksi loppukohtaus siirrettiin ensin Kirkkokadun puoleisille kirkon portaille ja sittemmin kirkon itäpäädyn rinteelle, niin että yleisö nyt tulee Nasaretista Betlehemiin vaeltaessaan kiertäneeksi koko kirkon. Tämän ratkaisun toteutti ensimmäisenä ohjaaja Mikko Lammi, ja sitä on sittemmin seurattu.⁷⁴

Tiina Iso-Ahon suunnittelemat esiintymisasut ovat pysyneet samoina: Sastan villakangas on ollut kulutusta kestävä ja ammattikoulun pukinelinjalaisten saumat samoin. Juuri kansankuoron asukokonaisuudet luovat Immanuelin joukkokohtausten perustunnelman. Eri esityksiin on tehty uusiakin asuja sitä mukaa kuin käsikirjoittaja ja eri ohjaajat ovat ottaneet mukaan uusia roolihahmoja. Asu-

jen suunnittelun tärkeä periaate on ollut, että niiden tulee antaa mahdollisuus myös hyvin lämpimään pukeutumiseen; toppahaalarien ja huopatossujen on mahdollista kaapujen alle. Sääolot ovat Immanuelin kahden vuosikymmenen aikana vaihdelleet: on ollut työntä ja myrskyä, vesitihkua ja paukkupakkasia, eniten kuitenkin hyviä ja jopa ihanteellisia säitä. Huippulukemia pakkasmittari on näyttänyt vuosina 1995 ja 2003. Vuonna 1999 myrskytuuli riepotteli lavasteita räntä- ja lumituiskussa.⁷⁵

Alusta lähtien on pidetty kiinni esityksen maksuttomuudesta. Pääsymaksun periminen ei taustayhteisön sääntöjen mukaan olisi mahdollistakaan. Immanuel on joululahja kaikelle kansalle. Ensimmäisinä vuosina rahan ei haluttu näkyvän esityksen yhteydessä ollenkaan. Tästä periaatteesta joustettiin myöhemmin, kun muualta tulleet katsojat halusivat antaa tukensa. Kaduille sijoitettiin silloin keräyspatoja. Yhdeksi Immanuelin suosion osatekijäksi onkin arveltu sitä, ettei hankkeesta koidu taloudellista hyötyä kenellekään.⁷⁶

Jatkuvuus on toteutunut silläkin tavalla, että eräät pääosien esittäjät ovat vuodesta toiseen pysyneet samoina: kaupungin kiinteistöisännöitsijä Jyrki Moilanen on ehtinyt jäädä siviilivirastaan eläkkeelle, mutta hoitanut Gabrielin osan yhtä lukuun ottamatta jokaisessa esityksessä. Myös opettaja-maatilamatkailuyrittäjämaanviljelijä Heikki Ovaskaisen Joosef on kuudentoista vuoden mittainen rooli-suoritus. Ovaskainen on ollut Joosefina jo neljälle Marialle. Pisimpään Bäckmanin säveltämä Marian ylistyslaulu kaikui nurmekseläisten korvissa Sanna Mahlavuoren esittämänä. Anne Rönkkö – viides Maria – on kertonut, miten hän jo pikkutyttönä ihaili Sannaa ja toivoi itsekkin kerran pääsevänsä Mariaksi.⁷⁷

Eeva Vainio on halunnut säilyttää tekstinsä perusmuodon ja -sanoman. Hän on kuitenkin joka vuosi tehnyt siihen muutoksia, ja myös ohjaajat ovat toteuttaneet omia ratkaisujaan. Immanuel on siten elänyt ja ollut kerta kerralta erilainen. Ensimmäinen käsikirjoitus seurasi tarkimmin Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumien kuvauksia. Se oli eräällä tavalla eniten joulukuvaelmamainen. Myöhemmin Eeva Vainio otti mukaan Johanneksen evankeliumin syventääkseen ensimmäisen joulun merkitystä ihmiskunnan historiassa. Immanuelista muodostui lopulta myyttinen draama, joka alkaa kaakkurin huodon kuvastamasta maailman alkuhämärästä ja luomisesta, ottaa mukaan pääsiäisen tapahtumat ja tuo katsojat tähän päivään.⁷⁸

Mukaan tuli entistä vahvempana Jumalasta luopuneen ihmisen pahuus. Herodes ja Betlehemin lastenmurha saivat aiempaa suuremman osan, samoin hyvän ja pahan välinen taistelu ihmisessä sekä Jumalan tekojen merkitys ihmisille. Joulun teologinen tulkinta laajeni. Katsoja tuotiin samaan valintatilanteeseen kuin Maria: Jumala kysyy, tahdotko suostua siihen, että Jumalan tahto elämässäsi tapahtuu.

⁷⁵ Karjalainen 24.12.1995, 24.12.1999, 24.12.2003; Y-K 28.12.1999.

⁷⁶ Y-K 23.12.1989; Vaarojen Sanomat 19.12.1995.

⁷⁷ Y-K 21.12.2004. Jyrki Moilanen on ainoa, joka on ollut mukana joka esityksessä, sillä 2005 hän oli tietäjän roolissa. Pääroolien miehitys liitteessä.

⁷⁸ Eeva Vainio kirjoitti *Karjalaisessa* 27.12.1995 otsikkonaan ”Ihmisestä joulun ajassa ja ajattomuudessa”. Hän lainasi muiden muassa Yrjö Kallista, Juha Siltalaa ja C. G. Jungia. ”Nykyihminen on menettänyt kosketuksensa hengellisyyteensä ja pystyy siksi näkemään vain arkitodellisuuden. - - Ääretön ja ajaton unohtuu ja ihmiset uskovat todeksi vain äärellisen ja ajallisen ja tyytyvät siihen.” Y-K 28.12.2000.

⁷¹ Helsingin Sanomien NYT-viikkoliite 28.3.1997; Y-K 3.4.1997 Immanuel innoittajana Helsingin ristisaatossa; Liisa-Helena Kuittisen sisarenpojan Markku Rautiaisen puhelinhaastattelu 2.7.2009.

⁷² Helsingin Sanomien NYT-viikkoliite 28.3.1997; Y-K 3.4.1997, Immanuel innoittajana Helsingin ristisaatossa.

⁷³ Pirtin Viesti 2/2008.

⁷⁴ Karjalainen 24.12.2002; Y-K 28.12.2002.

Eeva Vainion laatiman uuden laulun sanat kohdistuvat katsojaan ja merkitsevät monelle nurmekselaiselle esityksen kohokohtaa:⁷⁹

Ihminen on armon saanut Jumalan silmissä.
Kristus tahtoo syntyä tässä ja nyt. Ikuisesti.

Hänen tahtonsa on syntyä ihmisessä tässä ja nyt. Tässä ja nyt.
Kansasi on armon saanut sinun silmissäsi.

Kristus tahtoo syntyä tässä ja nyt. Ikuisesti.
Hänen tahtonsa on syntyä ihmisessä tässä ja nyt.
Tapahtukoon meille sinun tahtosi mukaan.
Aamen. Aamen Aamen.⁸⁰

Yksikään Immanuelin esitys ei ole ollut aikaisempien kopio siitäkään syystä, että ohjaajat ovat vaihtuneet.⁸¹ Käytännöksi on muodostunut, että kukin ohjaa enintään kolme esitystä peräkkäin. Bäckmanin ohjausten jälkeen esitystä oli kustannussyistä tuntuvasti karsittava ja pelkistettävä. Samalla pyrittiin keskittymään olennaisimpaan.⁸² Draama jäntevöityi, ja esitysaikakin lyheni niin, että se on nykyisellään 45–50 minuuttia. Vuonna 2004 otettiin käyttöön Eeva Vainion uudistama käsikirjoitus, johon on lisätty runoja ja uusi loppukohta Jerusalemien temppelissä. Paroni Paakkunainen sävelsi runot ja lisäsi esityksen kulkua täydentävää musiikkia. Kuoro-osuudet nauhoitettiin uudelleen, nyt osin 8-äänisinä, ja koko musiikki siirrettiin digitaaliseen muotoon. Eeva Vainion mielestä Immanuel oli näin saatu ”nykyasuunsa, jossa se saa olla olonsa loppuun saakka”.⁸³ Tämä ei edelleenkään ole johtanut esitysten kivetymiseen, sillä Eeva Vainio on hionut tekstiä myöhemminkin.⁸⁴

Ohjaajat ovat ottaneet mukaan myös ajankohtaisia teemoja: Bäckman liitti ensimmäiseen esitykseen 1989 talvisodan päättymisen 50-vuotismuiston, seuraavana vuonna Persianlahden sodan, ja 1991 liehuivat Baltian maiden, Karjalan ja Venäjän liput merkiksi entisen Neuvostoliiton hajoamisesta. Vuoden 2001 lavasteissa oli mahdollista nähdä ohjaaja Matti Pajulan viitteitä World Trade Centeriin ja Afganistaniin. Janne Suutarinen toi 2006 esitykseen pasifistiksi päätyvän roomalais-sotilaan, jonka esikuvana oli Suutarisen Kanadassa tapaama yhdysvaltalaisotilas. Vuonna 2007 hän korosti naisnäkökulmaa.⁸⁵ Harvassa ovatkin ne nurmekselaiset, jotka tokaisevat: ”Mitä sitä enää. On jo nähty.” Oikeaan osui pikemminkin se *Ylä-Karjalan* toimittaja, joka viidennen esityksen jälkeen otsikoi: ”Immanuel paranee vanhetessaan” ja se, joka yhdenentoista jälkeen kirjoitti: ”Immanuel on perinne,

79 Käsikirjoitus 1992 IK; *Karjalainen* 13.11.1992, Nurmeksen Immanuel syvenee ja pelkistyy. Oma osuutensa teologian syventämisessä lienee ollut opistolla 1992–1993 rehtorin sijaisena toimineella pastori Juhani Peltoella, joka paitsi keskusteli Eeva Vainion ja Juha Iso-Ahon kanssa myös opasti esiintyjä joulun teologiassa. *Y-K* 14.11.1992, 17.11.1992, 26.11.1992; *Karjalainen* 26.11.1992; *Pirtin Viesti* 3/1992, Marian tie on jokaisen ihmisen tie; *Kainuun Sanomat* 22.12.1994, Marian tie on ihmisen tie tänäänkin; *Karjalainen* 24.12.1994.

80 Tämä Eeva Vainion loppulaulu tuli mukaan vuoden 1992 esityksestä alkaen. Käsihjelmiin painettiin pysyvästi Johanneksen evankeliumin kohta 1:4–5: ”Hänessä oli elämä, ja elämä oli ihmisten valo. Valo loistaa pimeydessä, pimeys ei ole saanut sitä valtaansa.” Käsikirjoituksia kokoelmissa IK ja MHK.

81 Ohjaajat liitteessä.

82 Hallituksen pk 30.9.1992 § 3. Kansio VI IK; *Karjalainen* 16.11.1991, 13.11.1992, 24.12.1994, 24.12.2001; *Y-K* 14.11.1992, 29.12.2001.

83 *Y-K* 6.9.2003, 25.11.2003, 20.12.2003; *Immanuel* s.a. Kanttori Mikko Juntunen hioi kuoron niin, että se piti Immanuelin lauluista konsertinkin. *Y-K* 6.3.2004, 9.3.2004, 28.12.2004; *Vaarojen Sanomat* 10.12.2004.

84 *Karjalainen* 20.12.2006.

85 *Karjalainen* 16.11.1991, 24.12.2001; *Y-K* 29.12.2001, 24.12.2006; *Y-K* 21.12.2006, 28.12.2006.

mutta se ei ole kangistunut kaavoihin, vaan elää ja uudistuu vuosi vuodelta, sanat ja sävelet toimivat keskenään ja kestävät jatkuvan uusimisen.”⁸⁶

Immanuelin vuosittain keräämä yleisömäärä on laskettu tuhansissa. Kovimmallakin pakkasella ja märimmällä räntäkelillä katsojia on ollut toista tuhatta, parhaina vuosina heitä on arvioitu olleen jopa yli 3 500.⁸⁷ Jos keskiarvona pidetään 2 000 katsojaa, niin Immanuelin on sen kaksikymmenvuotisen historian aikana nähnyt jo noin 40 000 katsojaa. Valtaosa heistä on epäilemättä ollut nurmekselaisia, mutta lähikaupungeista on tultu bussikyydilläkin, ja satunnaisia kävijöitä on ollut myös kauempaa: englantilainen turistiryhmä, vieraita Keski-Euroopasta ja Yhdysvalloista. Kommelluksiltakaan ei ole välttytty: kerran Mariaa kuljettaneen aasin päätset rikkoutuivat ja Jeesus-lapsen seimi syttyi tuleen.⁸⁸

Immanuelia on epäilemättä ollut säilyttämässä tekijöiden voimakas teatteritaitteellinen kunnianhimo. Yhteys kirkkodraaman eturivin vaikuttajiin, ammattilaisote niin käsikirjoituksessa kuin runoissa, musiikissa, ohjauksessa, valoissa, äänissä ja tiedotuksessa loivat hyvän ponnistus pohjan. ”Ammattilaisten osuus on kallista mutta kantavaa.”

Nurmekselainen teatteriharrastus loi Immanuelillekin hedelmällisen kasvualustan: Nurmeksen näyttämökerhon pitkä perinne, Bomban kesäteatterin kuukoistuksen vuodet ja yhä edelleen elinvoimainen kylien näyttelemisinto.⁸⁹ ”Nurmeksessa teatterilla on mainetta, se tunnetaan.”⁹⁰ On totuttu siihen, että raavaat miehetkin esiintyvät näytelmissä ja käyvät teatterissa.

Osa Immanuelin suosiosta perustunee myös siihen, että joulun on aina ollut suomalaisille erityinen kirkkovuoden juhla. ”Oikean joulun” kaipaus ja odotus ovat pinnalla. Immanuel on voinut tarjota joulunviettoon pinnallista kiiltokuvaa syvempää sisältöä. Monen nurmekselaisen kokemus onkin, että joulun alkaa Immanuelista.⁹¹ Kirkkodraaman ydin näkyy yleisöpalautteessa: ”Parasta mahdollista ’joulusaarnaa’ ilman saarnaa, kiitos.”⁹²

Immanuelin kannatusyhdistyksen vastuunkantajat ovat toistuvasti kiitelleet Nurmeksen kaupungin, seurakuntien, yritysten ja muun liike-elämän sekä kaikkien kaupunkilaisten suopeutta draamaa kohtaan. Ilman nurmekselaisien vankkaa tukea Immanuel ei olisi pysynyt hengissä. Yhdistykselle myönnettiin vuoden 1998 Nurmeksen-palkinto kiitokseksi siitä, että se oli tehnyt Nurmesta tunnetuksi valtakunnallisissa tiedotusvälineissä. Talkootyönä toteutettu Immanuel on ”syrjäisen Nurmeksen voimannäyte - -. Sitkeä kannatusyhdistys on - - onnistunut kokoa-

86 *Y-K* 28.12.1993, 28.12.1999.

87 Ensimmäisen esityksen alla järjestäjät arvelivat olevansa tyytyväisiä, jos satakunta ihmistä tulisi, joskus myöhemmin ehkä tuhatkin. *Savon Sanomat* 24.12.1991; *Askel* 12/1995. Eeva Vainio ja Kyllikki Tiensuu seurasivat yhdessä ensimmäistä esitystä Maariankadun rinteessä. Kyynelet vierivät sitä vuolaammin, mitä sakeammaksi sola täyttyi ihmisistä. Ensiesityksen yleisömääräksi arvioitiin runsaat 2 000. *Karjalainen* 24.12.1989; *Karjalan Maa* 28.12.1989; *Y-K* 1.3.1990.

88 *Y-K* 28.12.1993; *Karjalainen* 24.12.1994.

89 Toimintakertomus 1994; Jäsentiedote 7.3.1995. Kansio VI IK; *Kotimaa* 11.8.1989; *Y-K* 21.12.1991, 28.12.1993; *Askel* 12/1995, *Y-K* 18.11.1995, 16.12.1995, 23.12.1995, 11.12.1997, 19.12.1998. *Y-K* 16.7.2009, Nautitaan kesän kulttuurinannista (Pääkirjoitus): ”Mahtaako löytyä toista 8 000 asukkaan kaupunkia, jossa toimii kolme kesäteatteria?”

90 Seppo ja Leena Pukin arvio. *Y-K* 20.12.1990.

91 *Y-K* 22.12.1998 (Pääkirjoitus), Valo ei enää vähene; *Y-K* 21.12.1999 (Pääkirjoitus), Immanuelin aika; *Karjalainen* 21.12.1999 (Pääkirjoitus), Nurmeksen joulumago tarjoaa mahdollisuuksia; *Y-K* 20.12.2003 (Pääkirjoitus), Kansanliike oikeaan jouluun.

92 Savonlinnalainen Maija Jalkanen Immanuelin tuottajalle tammikuussa 1991. Hän halusi jälkikäteen tilata ”kahden pääsylipun verran” eli sadalla markalla Immanuel-kortteja Kansio II IK; Vantaalaisen Hilda Piiraisen yleisöosastokirjoitus *Y-K* 25.1.1996. Tyyne Laakkonen yleisöosastossa: ”Olet ihmeellinen, Immanuel!” *Y-K* 4.1.2007.

Lähtö Nasaretista kohti Betlehemiä. Jaakko Pikkaraisen kuva Immanuelin esityksestä 23.12.1999. Kansankuorolaisia, sotilaita, Maria ja Joosef ja Reijo Laurosen talutuksessa aasi Roope. Kuva julkaistaan Sanomalehti Karjalaisen luvalla.

maan kaupunkilaisten voimat niin, että Nurmes tunnetaan Immanuelistaan.”⁹³ Myöskään valtakunnan media ei ole unohtanut Immanuelia, joka näin on pysynyt suomalaisten tietoisuudessa.⁹⁴

Kun kysyy, miksi esiintyjät, harjoitusten kahvinkeitäjät, kenraali-illan puurokaronkan ja esityksillään Immanuel-kahvion emännät, lavasteiden rakentajat ja muut talkoolaiset haluavat vuodesta toiseen olla mukana, saa vastaukseksi sellaisia syitä kuin ”Immanuelin henki”, ”valtavan hyvä fiilis”, ”hyvä porukkahenki”, ”hyvää mainosta Nurmekselle”, ”jotta joulu tulisi”, ”saadaan tämä järjestettyä, tähän tarvitaan paljon porukkaa”, ”se on kunnia”, ”hiljentää joulun viettoon”.⁹⁵ Ensimmäisestä esityksestä alkaen Immanuelissa tavalla tai toisella mukana ollut kaupungin sosiaalityöntekijä Arja Tolvanen linjasi hallituksen puheenjohtajana 1994:

Siinä ei katsota näköä, kokoa, älykkyydosamäärää, uskoa, rotua, poliittista vakaumusta – ei mitään sellaista, millä ihmisiä on totuttu erottelemaan toisistaan. Minä näen siinä sellaista yhteisöllistä henkeä, sallivuutta ja ymmärtävyyttä, jota pitäisi olla myös ympäröivässä yhteiskunnassa, siinä maailmassa, jossa elämme. Immanuelin voima ei tule yhdestä eikä kahdesta ihmisestä, vaan siitä, että sitä tehdään alusta loppuun yhdessä. Minulle menneet kuusi vuotta ovat antaneet enemmän kuin ottaneet ja sen vuoksi olen jaksanut.⁹⁶

Toimittaja Sari Sirkia luonnehtii Immanuelia: ”Immanuel on pienen kaupungin jouluihme. On siunaus, että talkoohenki on säilynyt ja että Immanuelista on tullut oma nurmekseläinen jouluperinne.”⁹⁷

⁹³ Y-K 19.12.1998; Savon Sanomat 21.12.1998.

⁹⁴ Y-K 23.12.1993 luettelee Helsingin Sanomat, TV1:n ja MTV:n uutiset, ET-lehden ja Pirkan, Y-K 20.10.1994 Evankeliumiyhdistyksen Joulukukkia-lehden, Y-K 22.12.1994 TV2:n Kotimaan katsauksen, MTV:n Kymppi uutiset, Apu-lehden toimittajan tulon sekä laajat artikkelit Kuhmolaisessa ja Kainuun Sanomissa. Vaarojen Sanomat 19.12.1995. Nurmekselaissyntyinen MTV:n varatoimitusjohtaja Jaakko Paavela kertoi joulun alla 1996 seuranneensa Immanuelista kertonutta TV-ohjelmaa hotellinsa aulassa Brysselissä ja päätteli Nurmeksen olevan tunnetumpi Immanuelin kuin konsanaan Bomban kaupunkina. Y-K 17.12.1996. Jaakko Paavelan veli valtiosihteeri Paul Paavela oli pari vuosikymmentä aikaisemmin ollut keskeisesti järjestämässä Bomban rahoitusta. Helsingin Sanomien NYT-viikkoliite 28.3.1997; Kotimaa 11.12.1998; Keskustelu Engel-palkinnosta Helsingin Sanomien kulttuuriosastossa 21.3.2001; Kotimaa 18.12.2008; Helsingin Sanomat joulukuu 2008.

⁹⁵ Y-K 16.12.1995, 23.12.1995, 19.12.1996, 21.12.1996, 11.12.1997, 22.12.1998.

⁹⁶ Y-K 26.11.1994.

⁹⁷ Sari Sirkia Ylä-Karjalassa 28.12.1991. Tämä talkoovalmius tarvitsee tuekseen terveen avustuspolitiikan ja kohtuullisena pysyvän oman varainhankinnan. Nurmeksen kaupungin ja seurakunnan tahto on edelleen ratkaiseva. Immanuelin tukeminen on myös erinomainen merkkipäivämuistamisen ja testamenttilahjoitusten kohde.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Nurmeksen kirjasto, Nurmes-talo
Kotiseutuarkisto
Immanuel-kokoelma¹
Kotiseutuneuvos Matti Hiltusen kokoelma, Nurmes
Immanuelia koskeva lehtileike- ym. materiaalikansio

IK
MHK

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Askel	1995
Helsingin Sanomat	1989, 1995, 2001, 2008
Helsingin Sanomien NYT-viikkoliite	1997
Joulun Sana	1990
Kainuun Sanomat	1994
Karjalainen	1989–2008
Karjalan Maa	1989
Kotimaa	1989, 1991, 1998, 2008
Pirkka	1989, 1990
Pirtin Viesti	1990, 1992, 2008
Sana	1989
Sanansaattaja	1989
Savon Sanomat	1989, 1991, 1998
Turun Sanomat	1992
Vaarojen Sanomat	1995, 2004
Y-K, Ylä-Karjala	1989–2009

INTERNET-LÄHTEET

Immanuel
s.a. Immanuel. Valo ei enää vähene. Nurmeksen katunäytelmä joka aatonaatto klo 18. www.immanuel.fi/index.htm Katsottu 30.6.2009.

Lumikirkko
s.a. Lumikirkko Rovaniemellä. www.mission.fi/ajankohtaista Katsottu 27.7.2009.

HAASTATTELUT

Markku Rautiainen 2.7.2009

KIRJALLISUUS

Kinnunen-Riipinen, Lilja
2000a Teatteri kirkossa vai kirkko teatterissa. Kirkkonäytelmä Suomessa 1980-luvulla. 1960- ja 1970-lukujen kehitys taustanaan. Helsinki.
2000b Kirkkoteatterin kiirastuli. Draama evankeliumin palveluksessa Suomessa 1960–1990-luvuilla. Helsinki.

Rossi, Liisa
2009 Nurmeksen evankelinen opisto 1970–2005. Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston kirjasto.

Seppälä, Olli
2009 Kari Hakala. Kiihko ja kutsumus. Helsinki.

¹ Toistaiseksi pääosin järjestämätön.

LIITE

Immanuel-jouludraaman tuottajat

1989–1990 Nurmeksen evankelisen opiston kannatusyhdistys ry.
1991– Nurmeksen Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry.

Nurmeksen Immanuel-jouludraaman kannatusyhdistys ry:n puheenjohtajat

1991–1992 Maija-Liisa Kettunen
1993–1995 Arja Tolvanen
1996– Tapio Tiensuu

esityksen suojelijat

1989–1990 Piispa Aimo T. Nikolainen
1991 Piispa Matti Sihvonen

Ohjaajat

1989–1991 Ilkka Bäckman
1992–1994 Juha Iso-Aho
1995 Varpu Hartikainen
1996–1998 Kirsi Huotari
1999–2001 Matti Pajula
2002–2004 Mikko Lammi
2005–2007 Janne Suutarinen
2008 Juha Iso-Aho

Päärooleissa

Maria
1989–1991 Wilhelmiina Reivi
1992–1998 Sanna Mahlavuori
1999–2001 Maija Puhakka
2002–2003 Anni-Helena Martikainen
2004–2008 Anne Rönkkö

Joosef
1989–1992 Kauko Mielonen
1993–2008 Heikki Ovaskainen

Gabriel
1989–2004 Jyrki Moilanen
2005 Mika-Markku Grönholm
2006–2008 Jyrki Moilanen

Herodes
1996–2000 Seppo Tolvanen
2001–2003 Mika-Markku Grönholm
2004 Tarmo Kilpeläinen
2005–2006 Joonas Puustinen
2007 Tarmo Kilpeläinen
2008 Joonas Puustinen

Ylipappi
2004 Kauko Korhonen
2005–2006 Matti Hiltunen
2007–2008 Matti Turunen

Simeon
2005–2008 Jorma Pihlainen

Aasi ja sen huoltaja
1991–1992 Roope, Heikki Ovaskainen
1993–2005 Roope, Reijo Lauronen
2006–2008 Väinö, Reijo Lauronen

